

NÁMĚTY

k novelizaci zákona o vysokých školách

V dosud platném zákoně o vysokých školách je postavení vojenských vysokých škol značně nejasné tím, že některé paragrafy se na vojenské vysoké školy nevztahují, jiné se vztahují „obdobně“ a další se vztahují zcela. Ze 64 paragrafů 8 paragrafů pro vojenské vysoké školy neplatí nebo platí s výjimkami, 27 paragrafů platí „obdobně“ a 29 paragrafů platí bez výhrad. Přitom nejasným zůstává rozdíl mezi tím, co se na vojenské vysoké školy vztahuje „obdobně“, a tím, co se vztahuje bezvýhradně.

Jsmo toho názoru, že připravovaný novelizovaný vysokoškolský zákon by se měl na vojenské vysoké školy vztahovat v plném rozsahu s pouhou jedinou výjimkou, že vojenské vysoké školy by jako autonomní složky armádního organismu byly podřízeny přímo ministru národní obrany, který by je řídil prostřednictvím vědecké rady MNO. Povinnosti, které plní ministr školství vůči civilním vysokým školám, by ve vztahu k vojenským vysokým školám plnil ministr národní obrany.

U vojenských vysokých škol i přesto určitá specifická zůstává. Demokratické principy v řízení vědeckovýzkumné práce, jakož i vysokoškolský charakter výuky vyžadují sladěni s některými zvláštnostmi, které i na vojenské vysoké škole, jako součásti vojenské organizace, nezbytně existují. Jde především o vojenskou přípravu a výcvik a přitom o důsledné plnění řádů, vysokou vojenskou kázeň a upevňování velitelské pravomoci.

Bylo by velmi prospěšné jak z hlediska efektivnosti využití kvalifikovaných odborníků — příslušníků vědeckopedagogického sboru, tak i z hlediska účelného centrali-

zovaného vynaložení a využití investic na výstavbu škol a jejich materiálně technické základny, aby dosud existující vojenské vysoké školy byly sloučeny do jedné školy. Tato škola by byla centrální institucí připravující vysokoškolsky kvalifikované vojenské kádry pro potřeby ČSLA. To na druhé straně předpokládá, aby ty kádry pro potřeby armády, jejichž odborné vzdělání je ekvivalentní (buď zcela, nebo bez podstatných výjimek) vzdělání poskytovanému na civilních vysokých školách, byly připravovány na civilních vysokých školách a doplňkové vzdělání pro specifické potřeby armády, aby jim bylo poskytnuto postgraduálním školením nebo účelovým kursem. Potřebné počty odborníků tohoto druhu by mohly být získány formou stipendií, spojených se závazkem k aktivní službě v ČSLA. V důsledku toho by charakteristický rys nové vojenské vysoké školy tvořily studijní obory velitelsko-organizátorské a organizátorsko-ekonomické. Tím by se vojenské vysokoškolské vzdělání stalo jednoznačně specifickým a mělo by své pevné místo v celém systému vysokoškolského vzdělání v ČSSR.

Oprávněnost konstituování vojenských vysokých škol spočívá v tom, že na této škole jsou posluchači připravováni ve studijních oborech, odlišných od studijních oborů civilních nejen terminologicky, ale především obsahově. Absolvent vojenské vysoké školy je připravován pro řízení procesů, které v nejobecnějším slova smyslu jsou analogické procesům v civilním životě s tím rozdílem, že se realizují ve zcela a zásadně odlišných podmínkách. Výchova k organizátorské a řídicí práci

s využitím moderních metod je uskutečňována v takovém rozsahu, že vytváří specifiku, která odlišuje absolventa vojenské vysoké školy od absolventa kterékoliv vysoké školy civilní. Je však evidentní, že absolvent vojenské vysoké školy může být využit plně i k organizátorské a řídicí práci na kterémkoli úseku civilního života, avšak naopak — využití absolventa civilní vysoké školy pro řídicí práci v armádním organismu je nereálné. V těchto odlišnostech spočívá specifika vojenského vysokoškolského vzdělání.

Vědecká a pedagogická práce, tvořící ve své jednotě základní charakteristický rys každé vysoké školy a tedy i vojenské vysoké školy, z hlediska řízení nevykazuje mezi vysokými školami navzájem žádné odlišnosti. Organizace plánování a řízení vědecké a pedagogické práce na všech vysokých školách by tudíž měla být principiálně shodná. Základní odlišnosti se projevují v obsahu a metodách pedagogické a vědecké práce. Tyto odlišnosti jsou však mezi vojenskou vysokou školou a třeba universitou nebo technikou stejné povahy jako odlišnosti mezi universitou a vysokou školou zemědělskou nebo vysokým učením technickým. Jsme toho názoru, že tedy v oblasti pedagogické a vědecké práce by zákon o vysokých školách mohl v plném rozsahu platit na vojenskou vysokou školu stejně tak jako platí na universitu nebo jinou civilní vysokou školu. Přesto však určitá specifika vojenské vysoké školy existují, a to ve výchově posluchačů jako vojáků. Zde na rozdíl od civilních vysokých škol je režim života posluchačů vojenské vysoké školy odvozen z platných základních řádů. Posluchač vojenské vysoké školy se musí podřizovat náročné kázní, která omezuje jeho osobní svobody a při jejím uplatňování vystupuje do popředí při výchově posluchače prvek represe. Tento stav má své negativní, ale i pozitivní stránky. Jako brzdicí moment působí na rozvoj osobnosti posluchače. Ziskem ale je, že posluchač si osvojuje návyky nezbytné k životu ve vojenském kolektivu a tedy zcela nepostradatelné k naplňování poslání posluchače po absolvování vysoké školy, kdy se stává vedoucím a současně podřízeným činitelem v rámci vojenských kolektivů ve vojenských — v systému přípravy vojáků základní služby. Rozhodující úlohu ve vojenské výchově posluchačů mají školní jednotky. V nich by měl posluchač žít přísně podle vojenských řádů až do složení důstojnických zkoušek, tj. do ukončení druhého ročníku. Během tohoto období by tedy posluchač žil v podstatě stejně jako

voják základní služby a vedle práv a povinností studenta — podle potřeby modifikovaných pro podmínky vojenské vysoké školy — by jeho život byl řízen základními vojenskými řády. Teprve počínaje třetím ročníkem by došlo k podstatnému rozšíření akademických svobod posluchačů a jejich život, pokud jde o vztah k řádům, by odpovídal životu vojáků z povolání. Výrazná specifika v životě posluchače vojenské vysoké školy se tedy na rozdíl od posluchače civilní vysoké školy projevují po dobu prvních dvou let pobytu ve škole, tj. do doby složení důstojnických zkoušek.

Pokud jde o vědeckopedagogický sbor, existují v současné době specifika oproti civilním vysokým školám nikoli v pedagogické a vědecké práci, jako spíše v řadě jiných úkolů, které jsou mu ukládány. Jde především o mobilizační úkoly, různá odvelování, pověřování kateder a učitelů úkoly, které bezprostředně a přímo s jejich hlavním posláním, tj. s rozvojem vědecké a pedagogické práce, nesouvisejí. Bylo by třeba školu zbavit těchto úkolů, aby byly vytvořeny nezákladnější předpoklady pro hlavní úkoly, které škola podle zákona musí plnit. Za současného stavu dochází někdy a někde k paradoxní situaci, že všechno ostatní má přednost a je důležitější než vlastní vědecká a pedagogická práce. Zůstanou-li vedlejší úkoly pro školu zachovány, pak jako specifické by měly být řízeny a organizovány zvlášť ustanovenými velitelskými orgány. Avšak pedagogická a vědecká práce by měla být řízena volenými orgány — rektorem a především děkanem. Ze strany MNO je vojenské vysoké školství řízeno dosud silně resortně, a to do té míry, že i jednotlivé katedry jsou ovlivňovány přímo jednotlivými druhy vojsk a služeb. Např. katedra spojení správou spojovacího vojska, katedra dělostřelecká správou RVD, katedra finanční správou finanční MNO apod. Vzhledem k tomu, že zde existuje značná existenční závislost mezi pedagogickým sborem odborné katedry a správou druhu vojska nebo služby, katedry zpravidla se snaží vyhovět požadavkům odborných složek MNO bez ohledu na to, že tyto požadavky rušivě působí na vlastní pedagogickou a vědeckou práci katedry. Bylo by tedy třeba uvolnit vztahy mezi katedrami a odbornými složkami MNO a vytvořit tak předpoklady k realizaci jisté míry svobody ve vědecké a pedagogické práci kateder.

Hlavním článkem v řízení vysoké školy by se měla stát fakulta jako komplexní organizace pro vědeckou a pedagogickou

práci. To však předpokládá, aby fakulta byla organizována k zabezpečení studijních oborů bez respektování počtu kateder na fakultě. Tím bude jednoznačně dána i orientace fakulty ve vědecké práci. Vzniknou také podmínky koncepčního obsahového řízení kateder fakultou a pro zakládání vědeckých pracovišť fakultního typu. Katedra jako základní pracoviště pedagogické a vědecké práce by měla být zřizována pro předmět nebo několik příbuzných předmětů. Z toho vyplývá, že fakulta by měla pokrývat 1–2 vědní obory a katedra jen vybrané oblasti vědního oboru fakulty. V důsledku toho by katedry vznikaly bez respektování počtu učitelů. Vedle kateder se 30 učitelů by existovaly katedry i s 5 učiteli. To však také vyžaduje, aby katedry nebyly konstituovány resortně, ale obsahově, tzn. výhradně podle předmětů. Tak např. by mohly vzniknout tyto katedry: katedra nauky o vojenském materiálu, katedra vojenské ekonomiky, katedra metodiky bojové přípravy, katedra manévru, katedra palby, katedra velení apod. Podrobný a zdůvodněný návrh na skladbu kateder a fakult může vzniknout až po vypracování teorie vědních oborů vojenské vědy. Většina operačně taktických kateder tento úkol v současné době dokončuje. Na tomto základě pak bude možné vypracovat racionální koncepci organizace vojenské vysoké školy.

Doposud se projevuje snaha po jisté „komplexnosti“ v pedagogické a vědecké práci kateder. Jsou tak vytvářeny určité celky, které respektují spíše institucionální hlediska než obsahová hlediska. Je známo, že na vysoké škole jsou přednášeny disciplíny, které jsou ve vzájemné závislosti typické a tudíž zcela nezbytné k dosažení profilu absolventa. Jejich výstavba je charakterizována logickými vazbami obecného se zvláštním. Vedle těchto hlavních, nosných disciplín existují disciplíny pomocné, doplňkové, které jsou nezbytné pro celistvé pochopení hlavních disciplín. Jestliže je požadováno, aby hlavní disciplíny byly na vysoké škole předmětem vědecké práce, aby v pedagogickém procesu byly posluchačům předávány výsledky této vědecké práce a aby si posluchači osvojili výzkumné metody vlastní těmto disciplínám, pak u vedlejších disciplín půjde převážně jen o předání poznatků, které jsou výsledkem vědecké práce jiných institucí. Opírá-li se hlavní předmět o řadu dalších vysokoškolsky rozvíjených disciplín, staví pomocné disciplíny na znalostech získaných studiem na střední škole. Proto také při plném

respektování § 48 dosud platného zákona o vysokých školách lze organizovat katedru pro pedagogickou a vědeckou práci v některé z hlavních disciplín a za příbuzné předměty považovat příslušné doplňkové disciplíny.

Skupina kateder jednoho vědního oboru nebo dvou příbuzných vědních oborů by měla tvořit fakultu. Např. ozbrojený zápas lze zkoumat ve dvou oblastech, které se od sebe liší obsahově. Každá z nich je charakterizována specifickými zákonitostmi. Jednou z nich je vlastní bojová činnost a druhou činnost zabezpečovací.

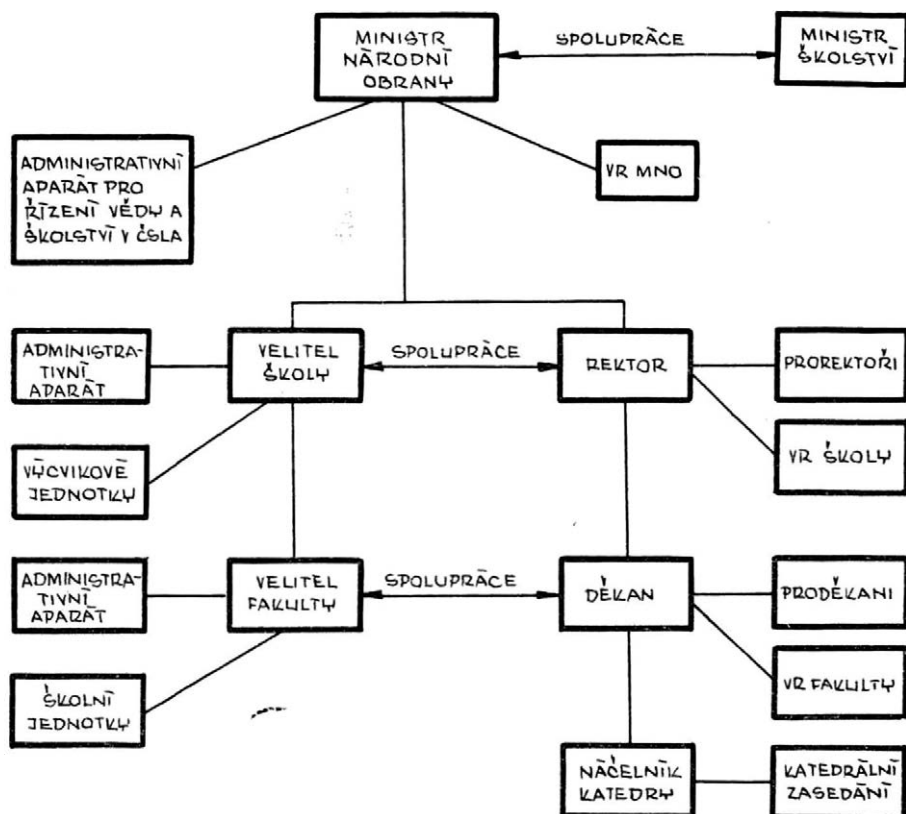
Příbuznost mezi oběma oblastmi je dána tím, že typickým projevem funkce absolventů studijních oborů, vycházející z obou oblastí, je řídicí a organizátorská činnost na společném vědním základě. Proto je možné katedry zabezpečující pedagogickou a vědeckou práci v obou oblastech sloučit do jedné fakulty, aniž by byla popřena její úloha jako „základní a komplexní organizace pro vědeckou a pedagogickou práci“ (§ 43 zákona a vysokých školách).

Veškerou činnost kateder, fakult a školy je možné rozdělit do dvou sfér, a to do sféry zahrnující činnost vědeckou a pedagogickou.

Zdá se, že bude účelné oddělit velitelskou, správní a hospodářskou stránku činnosti školy od stránky pedagogické a vědecké. První skupinu činností by měli řídit jmenování orgánové, a to na stupni školy a fakulty velitel; druhou stránku činnosti školy volené orgány, a to rektor a děkan. Rektor a děkan by pak mohli ustanovovat své zástupce — proděkany a prorektory pro úsek pedagogické práce a pro úsek vědecké práce na návrh vědecké rady školy (fakulty). Náčelníky kateder by mohl jmenovat děkan na návrh vědecké rady fakulty. Vztahy mezi volenými orgány (rektor, děkan) a jmenovanými orgány (velitelé) by se rozvíjely na základě vzájemné spolupráce vzhledem k potřebě zabezpečit hlavní poslání školy. Rozhodující váhu by měly kolektivní orgány a eventuální rozpory by řešil nadřízený orgán, tj. ministr národní obrany a jeho vědecká rada, pokud jde o školu, a rektor a jeho vědecká rada, pokud jde o fakultu.

Funkční období volených orgánů (rektor, děkan, náčelník katedry) by bylo účelné časově omezit např. dobou 3 let. Tím by byla zabezpečena možnost obměny progresivnějšími osobami, které jsou pro rozvoj katedry, fakulty a školy větším přínosem. Další princip, který je již v praxi realizován a osvědčuje se, je bezpodmí-

SCHEMA ŘÍZENÍ VOJENSKÉ VYSOKÉ ŠKOLY

nečné obsazování míst vědeckopedagogických pracovníků na základě konkursního řízení.

Tento námět narušuje zásadu nedílné velitelské pravomoci a je proto nesporně velmi diskusní povahy. Při jeho formulování jsme vycházeli ze snahy odrazit specifika vojenské vysoké školy v organizační struktuře školy a naproti tomu zachovat demokratickou a tudíž nikoli vojenskou specifickou stránku řízení pedagogického a vědeckého procesu na škole. Uvolnění rektora a děkana od velitelských, hospodářských a správních úkolů se podle našeho názoru příznivě projeví v plnění hlavních funkcí vysokoškolské instituce, tj. v pedagogické a vědecké práci.

Pokud jde o organizaci studia na vojenské vysoké škole, bude účelné je organizovat jako dvoustupňové, a to buď úplné, nebo neúplné. Úplné vysokoškolské vzdělání prvního stupně by získal ten, kdo by úspěšně absolvoval obhajobu diplomové práce a státní zkoušky předepsané učebním plánem. Byl by mu udělen akademický titul inženýr (ve zkratce Ing.) v příslušném studijním oboru. Vysokoškolské vzdělání druhého stupně by získal absolvent vysokoškolského vzdělání prvního stupně úspěšným vykonáním předepsaných rigorózních zkoušek a obhajebou doktorské disertační práce. Získal by vědeckou hodnost doktora vojenství (ve zkratce RMDr.).

Hlavní přednost tohoto způsobu získávání vědeckých hodnotí spatřujeme ve zkrácení lhůt k nabytí vědecké kvalifikace bez snížení náročnosti na disertanty. Tím by především absolventi nového systému vysokoškolské přípravy získali vědeckou aprobaci ve věku, kdy je jejich produktivita nejvyšší (kolem 30 let fyzického věku).

Neúplné vysokoškolské vzdělání získává absolvent, který složil jen některou z předepsaných státních zkoušek, např. jen z jednoho vybraného předmětu.

Pro posluchače vojenské vysoké školy bude třeba jednoznačně vymezit jeho branný poměr. Domníváme se, že tuto záležitost bude třeba řešit jako specifickou pro posluchače všech vojenských škol, a to jak z hlediska právního postavení posluchače tak i z hlediska možností jeho využití za branné pohotovosti státu. Určitým mezníkem v úpravě branného poměru posluchače by mohlo být vykonání důstojnických zkoušek a absolvování školy. Po absolvování školy získává posluchač důstojnickou

hodnost a mohl by být rok čekatelem. Podle toho jak se v době čekatelství osvědčí by byl jmenován důstojníkem z povolání.

Doporučujeme, aby po dobu pobytu ve vojenské vysoké škole posluchači nebyli označováni vojenskou hodností, ale jenom příslušností k ročníku. Jejich vztah k ostatním vojákům by bylo třeba příslušnými řády a předpisy upravit. Stejně tak vyžadují úpravu otázky jejich hmotného zabezpečování, včetně postihů za neplnění studijních povinností, např. taxy za opakování zkoušek a za opakování ročníků.

Organickou součástí celého systému vzdělání důstojnického sboru ČSLA by se mělo stát postgraduální studium. Organizují je fakulty, které poskytují vysokoškolské vzdělání prvního stupně. V případě, že postgraduální vzdělání je zakončeno rigorózními zkouškami a obhajobou doktorské disertační práce, poskytuje vysokoškolské vzdělání druhého stupně a jeho absolvent získává vědeckou hodnost.

To jsou některé názory na koncepční pojetí vysokoškolského vzdělávání a jeho řízení v rámci ČSLA. Jsme si vědomi, že mnohé z těchto názorů jsou diskusní povahy. Byli jsme však vedeni snahou, abychom vojenskou vysokou školu co nejvíce přiblížili civilnímu vysokému školství, jehož mnohaleté tradice si nesporně vynucují respekt. Mnohé otázky našeho vojenského školství, zejména vysokého, jsou dosud ne zcela propracované, protože existuje celá řada nejasností o obsahu, předmětu zkoumání a klasifikaci vojenské vědy jako celku a jejich vědních oborů. Až bude tato práce vykonána, pak bude možné reálně a zdůvodněně některé více nebo méně tušené principy výstavby vojenského vysokého školství podložit odpovídajícími argumenty.